

Стаття посвячена походженню повідомлень о половцях-куманов в "Анналах" польського наратора XV в. Яна Длугоша. Исследована связь информации компиляции автора с другими средневековыми источниками. Определена ценность длугошевых свидетельств для изучения истории половцев, а также их взаимоотношений с Русью, Венгрией и Польшей.

Ключевые слова: половцы, куманы, Ян Длугош, источник, связь, летопись, "Исчезнувшая хроника".

The article is focused on the origins of the reports about Polivtsi-Cumans, which appears in the "Annales" written by John Dlugosh. Analyzed connection between facts given in compilation and other medieval sources. Confirmed usefulness of information provided by Dlugosh for studying history of Polovtsi and their relationship with Rus', Hungary and Poland.

Keywords: Polovtsi, Cumans, John Dlugosh, source, connection, chronicle, "The Lost Chronicle".

УДК 94 (100): 94 (477.83/.86): 614.885

ББК 63.0

Олег Олійник

ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ОКУПОВАНІЙ РОСІЙСЬКОЮ АРМІЄЮ ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

У статті висвітлено діяльність організації Червоного Хреста на територіях Галичини, які були захоплені російською армією в період Першої світової війни (1914–1918 рр.). Проаналізовано історичні умови роботи цієї організації, висвітлено заходи здійснені Червоним Хрестом для вирішення проблеми медичного і гуманітарного забезпечення місцевого населення, біженців та російських військ Південно-Західного фронту.

Ключові слова: Галичина, Червоний Хрест, Південно-західний фронт, біженці, госпіталі, етапні лазарети, рухомі лазарети.

Перша світова війна, що характеризувалася небаченою до того кількістю людських жертв і масштабами руйнувань викликала потребу організації надання медичного і гуманітарного забезпечення у значно більших, ніж під час попередніх військових конфліктів обсягах. Надання такої допомоги потребували, як військові на фронтах, так і мирне населення. Ці проблеми також постали і на захоплених російською армією територіях Галичини. Однією з перших організацій, що намагалася вирішити такі питання був Червоний Хрест.

Ця проблематика в означених хронологічних і територіальних рамках є не достатньо висвітлена в історичних працях. Проте, слід відзначити ряд досліджень сучасних істориків присвячених діяльності Російського Товариства Червоного Хреста в період Першої світової війни в цілому та окремим аспектам його роботи. Серед них, зокрема, статті В.О. Ореховського "Діяльність Російського Червоного Хреста по організації медичної, харчової та санітарно-епідемічної допомоги пораненим військовим у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)" [12], "Російське Товариство Червоного Хреста та допомога цивільному населенню у роки Першої Світової війни (1914–1918 рр.)" [14], "Російське Товариство Червоного Хреста та медико-соціальна реабілітація жертв Першої Світової війни" [15], "Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста у 1917–1921 рр." [13] і "Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста по евакуації поранених та хворих з передових позиції у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)" [11] та дисертаційні дослідження О. В. Чистякова "Організаційний устрій і діяльність Російське Товариство Червоного Хреста в роки Першої Світової війни (1914–1918 рр.)" [21] і В. О. Соколової "Російське Товариство Червоного Хреста (1876-1918 рр.)" [18].

Ще до початку бойових дій на територіях прилеглих до Галичини російське військо командування сформувало проти Австро-Угорщини Південно-Західний фронт, який мав довжину понад 400 кілометрів. Головнокомандувачем арміями Південно-Західного фронту було призначено командувача Київського військового округу М.І. Іванова [4].

У роки Першої світової війни Головне управління Червоного Хреста (далі – РТЧХ) розгорнуло систему головноуповноважених при фронтах. Проте вони координуючи діяльність лікувально-шпитальних підрозділів в зоні своєї відповідальності, підпорядковувались військовому командуванню [18, с.52]. На Південно-Західному фронті організація Російського Товариства Червоного Хреста була найбільш чисельною. Тут наприкінці вересня 1914 року у розпорядженні головноуповноваженого Б. Є. Іваніцького знаходилися такі медико-санітарні заклади: 25 госпіталів, 17 етапних і 16 рухомих лазаретів, 2 спеціальних і 6 передових загонів, а на 10 січня 1915 року кількість формувань Червоного Хреста у цьому районі збільшилася до 36 госпіталів, 43 етапних і рухомих лазаретів та 14 передових загонів [12].

О.В. Чистяков у своєму дисертаційному дослідженні стверджує, що серед цих польових установ РТЧХ етапні госпіталі виявились більш пристосовані для фронту. Він зазначає, що всього за період 1914–1915 рр. був сформований і працював на театрі військових дій 61 етапний лазарет, з яких на Південно-Західному фронті – 19. Це відносно компактні за розмірами лікувальні установи, які були розраховані на 50 ліжок. Завдяки вчетверо меншому ніж у госпіталі кількості майна і персоналу, етапні лазарети не мали таких ускладнень з розміщенням і тому часто заміняли госпіталі. У зв'язку з цим зазвичай в етапних лазаретах збільшували кількість місць до 300 ліжок, при наявності тільки відносно невеликої кількості штатних службовців [21].

У другій половині 1914 – на початку 1915 рр. розпочалося масове впровадження санітарних потягів. До кінця 1914 р. було сформовано 11 військово-санітарних потягів. З них 6 були призначені для Південно-Західного фронту [18, с.186]. Зокрема на прохання військового міністерства у Південно-Західному районі були сформовані в майстернях Галицьких залізниць 2 поїзди-лазні. Вони призначалися не стільки для поранених, скільки для військових команд. Завдяки наявності захоплених у австрійців вагонів-льодовиків, цілком придатних для такого роду формування, кожний поїзд-лазня обійшовся досить дешево. До його складу входили: 1) вагон-казан; 2) вагон-мильня та парна, пристосовані з вагонів-льодовиків австрійського типу, вагон цей був розділений капітальною перегородкою на дві половини і вкритий оцинкованим залізом; 3) вагон-роздягальня, з'єднаний з мильною та парною утепленою гармонією; 4) вагон-цейхгауз, звідти нижчим чином видавалась свіжа білизна і верхній одяг, якщо вони їх потребували; 5) вагон-дезінфекційна камера, де проходили дезінфекцію небезпечний у санітарному відношенні верхній одяг та білизна; 6) вагон для персоналу 4-го класу. Вартість обладнання кожного такого поїзда визначалася сумою в 2000 крб., що було досить не багато у порівнянні з користю, яку приносили подібні поїзди [12].

Один з російських військових лікарів так описував роботу свого санітарного поїзда: "...наш санітарний поїзд прибув вночі в галицьке містечко Б... і вночі ж ми стали грузитись. В моєму віданні (я ...одним із молодших лікарів поїзду) перебуває 4 вагони на 213 людей. Для цих вагонів я зобов'язаний особисто відібрати поранених і хворих, розмістити; потім сам я їх лікую, перев'язую і оперую, якщо прийдеться. Сестри і фельдшери тільки допомагають..." [8].

Поширення такого типу надання медичної допомоги в Галичині було пов'язане з ситуацією на фронті. Маневровий характер військових дій вимагав більшої рухомості медичних закладів РТЧХ. Між тим, прибуття госпіталів на передові позиції викликало великі труднощі, тому що їх не було де розміщувати, а на узгодження цього питання з Головним начальником постачання того чи іншого фронту витрачалось дуже багато часу. Тому вони відправлялися в райони уповноважених без вказівки місця призначення. Бюрократична тяганина, постійно змінювані накази військових призводили до того, що деяким госпіталям взагалі доводилося чекати у вагонах. Негативно впливала на діяльність госпіталів також їх недостатня мобільність. Це пояснювалося як малою

пропускною можливістю російських залізниць, так і обмеженою кількістю залізничних вагонів [12].

О.О.Брусилів (на той час командувач 8-ї армії Південно-Західного фронту) зазначав: “Уже на самому початку війни, коли наша армія швидко просувалася вперед, мене дуже бентежив її тил і зв’язок, який необхідно було підтримувати штабу армії як із передовими підрозділами, так і зі штабом фронту. Тилові установи не зовсім було сформовано, автомобілів дуже мало, іншого транспорту й телеграфних колон недостатньо; що ж до санітарної частини, то вона перебувала у самому зародку, і під час перших битв становище було дуже важким... Довелося мені самому втрутитися у санітарну справу, щоби бодай якимось чином упорядкувати її на майбутнє...” [2; 5].

Для покращення медичної допомоги на фронті під головуванням професорів-консультантів створювалися швидкодіючі хірургічні загони у складі 2-ох лікарів, 12 студентів і 8–10 сестер. На початку 1915 року такими загонами були укомплектовані вже чотири армії Південно-Західного фронту. Вони обслуговували ближні тили військових частин.

Крім традиційних лікарняних закладів досить успішно діяли очні загони. На початку 1915 року опікування імператриці Марії Федорівни сліпими було сформовано на прохання ГУ РТЧХ три очних загони (для Північно-Західного, Південно-Західного і Кавказького фронтів). Метою цих загонів було надання безпосередньої допомоги військам, а крім того, вони брали участь у сортуванні поранених з ушкодженими органами зору при евакуації. Ці загони направлялися у ближні військові тили і діяли при тих лікувальних закладах, у складі яких не було лікарів-окулістів [12].

Ще однією сферою діяльності Червоного Хреста періоду Першої світової війни була евакуація і подальше влаштування психічнохворих військових. Лейб-медик доктор медицини А.В.Тимофєєв був призначений уповноваженим РТЧХ по наданню допомоги психічнохворим солдатам у Південно-Західному районі. В його розпорядження було відправлено 6 лікарів-психіатрів.

У Південно-Західному районі діяльність психіатричної організації РТЧХ розпочалась 20–22 жовтня 1914 р. За цей час на території Галичини були відкритий приймальний пункти у Львові, а 10–15 листопада – в Бродах. Однак пункт в Бродах, на відміну від Львівського, працював в’яло, тому що він розташовувалась відносно далеко від шляхів евакуації. Пізніше було визнано за необхідне відкривати подібні пункти як можна ближче до місць формування санітарних поїздів, а до того часу організовувалися поїздки вагонів із спецперсоналом у складі звичайних санітарних поїздів. З початку війни до 31 березня 1915 р. через заклади РТЧХ Південно-Західного району пройшла така кількість психічнохворих: офіцерів – 120, нижчих чинів – 728 та військовополонених – 7.

Внаслідок відступу російських військ із Галичини у 1915 р. багато психіатричних пунктів РТЧХ були закриті та евакуйовані. У липні 1915 р. залишився один приймальний пункт в Підволочиську [15].

Червоний Хрест також намагався вирішити проблему забезпечення в умовах зими поранених військових теплим одягом. Головне управління РТЧХ у своїх циркулярах Окружним і Місцевим Управлінням, Місцевим Комітетам, Комітетам Общин, Общинам сестер милосердя і Складам Товариства просило розпочати збір пожертв та виготовлення теплового одягу і білизни для потреб хворих та поранених солдатів [20].

Слід відзначити досить активну участь громадськості в організації медично-санітарної роботи в період війни. Яскравим свідченням цього стала діяльність української родини промисловців і землевласників Терещенків. Зокрема Михайло Іванович Терещенко від самого початку війни, як уповноважений РТЧХ, організував госпіталі в тилу Південно-Західного фронту [6].

Піклування про поранених та влаштування лазаретів стає новим полем діяльності для цивільного населення, а також характерним проявом суспільних настроїв. Багато хто зі світських дам зайнявся роботою безпосередньо в Червоному Хресті, а також шиттям білизни для поранених [3]. Багато жінок намагалися потрапити на фронт, але зі статусом жінки це було майже неможливо, і тільки через общину сестер милосердя мрія опинитися на передовій війни ставала явною. Більшість з общин перебували у підпорядкуванні РТЧХ [19].

До кінця 1914 р., крім Товариства Червоного Хреста, на фронт почали посилати санітарні загони й інші громадські організації: “Земский союз” і “Союз міст”. Тому, як повідомляв голова РТЧХ О.О. Ільїн голові Ради міністрів І.Л. Горемікіну в лютому 1915 р., “склалась повна пістрявість і в деяких місцях відчувався надлишок приватної допомоги”. У результаті було прийнято рішення про збереження монополії “на приватну допомогу фронту” тільки за структурами Червоного Хреста. Тому з початку 1915 р., всі недержавні медичні підрозділи поступали “під прапор Червоного Хреста” [18].

Навесні 1915 р. австрійському командуванню за підтримки німецьких союзників вдалося успішно провести Горлицьку наступальну операцію. Їм вдалося прорвати оборону 3-ої російської армії на 35-кілометровій ділянці в районі міста Горлице (на південний захід від Сандомира). Російська армія відступила з Галичини з найбільшими втратами за всю війну – в середньому 235 тис. убитими і пораненими щомісячно (упродовж усієї війни ця цифра становила 140 тис.). 3 червня німецько-австрійські війська зайняли Перемишль, а 22 червня – Львів. У результаті Горлицької операції російські війська були відкинуті з Галичини, а фронт стабілізувався по лінії Холм – Володимир-Волинський – Броди – Бучач [17]. Безперервні бої, які йшли кілька місяців, змусили червонохресні заклади Південно-Західного району працювати у дуже важких умовах. На кінець квітня 1915 року в розпорядженні головноуповноваженого Б.Є. Іваніцького знаходилося 249 різних польових закладів, з них при арміях – 171 і розташованих у тиловому районі – 78. Відступ установ РТЧХ з Галичини був проведений загалом без суттєвих втрат у майні, і особовий склад їх використовувався при відкритті харчових і перев’язочних пунктів, а також організації перевезення хворих та поранених. Так, у Львові персоналом Червоного Хреста була посилена перев’язочна на головному вокзалі й обладнана перев’язочна у пакгаузі вокзалу. На ці перев’язочні припадала головна робота по наданню допомоги пораненим, яких було перев’язано кілька десятків тисяч. Що стосується лазаретів та госпіталів, то через відсутність транспортних засобів вони повинні були розгортатися по залізничних лініях. Між тим, внаслідок завантаженості останніх військовими перевезеннями не раз траплялися значні утруднення при евакуації. Дуже складно було одержати вагони для вантажів. Так, наприклад, госпіталь Єлісаветградської Общини Червоного Хреста, розгорнутий у Ярославі, повинен був частину свого майна залишити на станції, тому що замість обіцяних 10–11 вагонів було дано тільки 4, а наступного дня, після посилення клопотань, ще 3 вагони [12].

Окрім РТЧХ на території Галичини також розгорнула свою діяльність місія Американського Червоного Хреста. Зокрема вона надавала допомогу Станіславському монастирю сестер василіанок в організації опіки над безпритульними дітьми, організувавши для безпритульних дітей кухню і сиротинець [1, с.25].

Важливе значення в діяльності Російського Червоного Хреста на території Галичини посідала проблема евакуації біженців і надання їм різноманітної допомоги. Перші валки з біженцями з’явилися в Російській імперії вже восени 1914 р., головним чином, із її західних губерній. Цей рух був стихійним, мав добровільний характер [7, с.35].

Найбільша кількість біженців скупилася в Південно-Західному районі, особливо у ближньому тилу, де вже на початку липня 1915 р. зібралось більше 100 тис. біженців, а на початку серпня кількість їх досягла 200 тис. чоловік. Вони зосередилися виключно у районі Волинської губернії та прикордонних місцевостях Галичини [14].

Унаслідок Горлицької операції німецьких і австро-угорських військ російська влада, як і австрійці була змушена звернутися до проведення евакуаційних заходів, але вже у значно більших масштабах [17]. Почалося масове виселення людей, у першу чергу чоловіків від 17 до 45 років. На початку червня 1915 р. Ставка Верховного головнокомандувача російської армії видала ще один наказ, згідно з яким належало залишати ворогу "...територію, перетворену на пустелю, тобто очищену як від населення, так і від усього, що могло скласти цінність ворогу" [7, с.35–36].

Причини переселення, як і 1914 р., були різноманітними: бажання російського командування залишити австрійцям після себе пустку (тактика "випаленої землі"), що знайшло своє віддзеркалення у відповідних розпорядженнях; організоване вивезення або просто втеча цивільного населення з району бойових дій і артилерійських обстрілів [17]. Як наслідок, все, що могло залишитись ворогу, по мірі можливості знищувалось, в першу чергу вогнем. Спалювались цілі райони, населення виганялось з насиджених місць і повинне було тікати в глибину Російської імперії, гинучи по дорозі від голоду і епідемій [16, с.372]. Серед інших причин переселення – страх перед розправами з боку австрійців за співпрацю з російськими органами влади і перехід у православ'я. Водночас, як і галицька австрійська адміністрація роком раніше, російські військово-адміністративні органи проводили виселення політично "неблагонадійних" у внутрішні губернії Російської імперії (т.зв. виселенці і заручники) [17].

Заходи Російського Червоного Хреста, направлені на допомогу біженцям, полягали у в організації продовольчої допомоги через відкриття спеціальних харчових пунктів; боротьбі з інфекційними хворобами за допомогою спеціально обладнаних бараків та пропускних пунктів; та постачанні біженців, у міру можливостей, білизною та верхнім одягом.

Вже у липні 1915 р. при арміях Південно-Західного фронту діяли 29 харчових пунктів та 5 залізничних рухомих харчових загонів РТЧХ. Про їх діяльність свідчать такі дані: тільки за серпень місяць і тільки три заклади із вищезгаданих (при 8-й армії) видали 177124 порцій гарячої їжі і 692320 порцій чаю з хлібом. Крім харчових, у Південно-Західному районі діяли й інші заклади РТЧХ: 11 епідемічних загонів, 5 санітарно-дезінфекційних загонів, 2 холерних бараки, приймальне відділення, бактеріологічна лабораторія [14].

На 1 листопада 1915 р. на фронтах працювало 185 підрозділів Червоного Хреста: всього госпіталів 71, з них 35 на Південно-Західному фронті; етапних лазаретів 61, з них 19 на Південно-Західному фронті; рухомих лазаретів 53, з них на Південно-Західному фронті – 21 [18].

Значний вплив на роботу РТЧХ в Галичині мав перехід російської армії навесні 1916 р. у наступ. У результаті Брусилівського прориву Російська армія, захопила 25000 кв. км. зайнявши значну частину Галичини [10].

Наступ Південно-Західного фронту вимагав посилення хірургічної допомоги на передовій. Ще зимою управління Південно-західного відділу РТЧХ звернуло увагу на необхідність пересування вперед великих госпіталів Червоного Хреста з метою створення в армійських районах хірургічних центрів. Поступово, починаючи з весни і впродовж літніх місяців, ряд медичних закладів був пересунутий з тилу у райони діючих армій [12].

У Коломиї під час останньої російської окупації міста, в жовтні 1916 – на початку 1917 рр. розміщувалися "подвижний" (пересувний) запасний лазарет, пензенський госпіталь Червоного Хреста [9, с.282].

На думку О.В. Чистякова, найбільш інтенсивною була саме діяльність подвижних лазаретів, котрі на відміну від етапних і госпіталів, були укомплектованими власним транспортом, а також палатками і юртами, що знімало всі проблеми з пересуванням і розміщенням, тому на них випадала найбільше навантаження. Часто кількість по-

ранених, які перебували в лазареті, перевищувала штатну в 7–8 разів. Усього на 1 січня 1916 р. по всіх фронтах було 57 подвижних ларезатів. З них 21 розташовувався на Південно-Західному фронті [21].

На 1916 р. також припадає новий сплеск в діяльності санітарних поїздів. Безперервні бої під час Брусилівського прориву спричинили велику кількість поранених. Це вимагало негайних заходів по їх евакуації. Через недостатню кількість постійних санітарних поїздів значна частина поранених вивозилась тимчасовими санітарними поїздами, що були обладнані Червоним Хрестом та іншими санітарними організаціями. Особливого розвитку діяльність тимчасових санітарних поїздів набула в районі 8-ї армії, де з початку наступу до 1 липня ними було евакуйовано 4660 солдатів і офіцерів та 2134 військовополонених, у тому числі лише за червень – 35508 чоловік [11].

Продовольчі та медичні загони Червоного Хреста також надавали всіляку допомогу місцевому населенню. Так, у селі Ржепинцях Буцацького повіту Тернопільської губернії діяв 18-й епідемічний загін РТЧХ, у селі Бариші того ж повіту працював 12-й епідемічний лазарет РТЧХ. У Чортківському повіті медичну допомогу надавав 1-й разний лазарет Червоного Хреста та 13-й епідемічний загін того ж Товариства. Видачею гарячої їжі місцевому населенню займалася кухня, організована 12-м епідемічним загonom РТЧХ у селі Новосілки-Коропецькі Буцацького повіту [14].

Загальні чисельні підсумки лікарняної діяльності Червоного Хреста на Південно-Західному фронті виразилися у таких цифрах: з початку кампанії до 1 вересня 1916 року через заклади РТЧХ цього фронту пройшло 593300 чоловік, у тому числі 14316 офіцерів, 555767 нижчих чинів, 16535 військовополонених і 6682 чоловіки цивільного населення [12].

За твердженням В. О. Ореховського зміна влади в Росії в 1917 р. (утвердження в Петрограді Тимчасового уряду) практично нічого не змінила у діяльності польових закладів РТЧХ [13].

З 16 червня 1917 р. розпочався організований Тимчасовим урядом масовий наступ на Південно-Західному фронті в напрямку Львова, але згодом наступ захлинувся. Вже 6 липня 1917 р. австро-німецькі сили перейшли у контрнаступ, завдаючи удар вздовж залізниці Львів-Тернопіль. Росіяни відступили втративши впродовж всієї операції 150 тис. чоловік убитими, пораненими і зниклими безвісті [22]. Внаслідок цих подій під контролем російської армії залишалися незначна частина Галичини. Відповідно звузились і територіальні рамки діяльності. Крім того наростаюча анархія не могла обійти стороною і РТЧХ. У Товаристві почалося активне створення всіляких рад і комітетів делегатів, як при Головному Управлінні, так і при польових закладах Червоного Хреста [13].

Отже, впродовж Першої світової війни (1914–1917 рр.) Червоний Хрест та інші організації, що діяли під його прапором, не зважаючи на бюрократичні перешкоди, слабкість російської системи залізниць, часті зміни військово-стратегічної обстановки на Південно-Західному фронті та слабку організацію доклали значних зусиль для полегшення долі поранених військових та покращення санітарно-гігієнічних умов життя біженців і місцевого населення, яке залишалося на територіях Галичини підконтрольних російській окупаційній адміністрації.

1. Адамович С. Станіславів у часи лихоліть Великої війни (1914–1918 рр.) / С. В. Адамович. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2013. – 80 с.
2. Брусилів А. А. Мои воспоминания [Електронний доступ] / А. А. Брусилів. – Режим доступу : <http://www.library.fa.ru/files/Brusilov.pdf>.
3. Вільшанська О. Л. Суспільні настрої в Україні під час Першої світової війни [Електронний доступ] / О. Л. Вільшанська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2014. – Вип. 23. – С. 152–162. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piu19_20_2014_23_15.
4. Волковинський В. М. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни / В. М. Волковинський // Український історичний журнал. – 2004. – № 4. – С. 38–56.

5. Донік О. М. Всеросійський земський союз в Україні: структура, напрями та результати діяльності / О. М. Донік // Український історичний журнал. – 2014. – № 3. – С. 22–37.
6. Донік О. М. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни / О. М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005. – № 9. – С. 61–86.
7. Жванко Л. М. Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.) : монографія / Л. М. Жванко ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 360 с.
8. Из дневника военного врача [Електронний доступ] // Вестник Красного Креста. – 1915. – № 7. – С. 3121–3125. – Режим доступу : <http://vvmirv.shpl.ru/dokum.html>.
9. Монолатій І. Цісарська Коломия. 1772–1918. / І. Монолатій. – Івано Франківськ : Лілея НВ, 2008. – 308 с.
10. Науменко А. Прорив Південно-Західного фронту Російської армії у 1916 році та його воєнно-політичні наслідки / А Науменко // Воєнна історія. – 2006. – № 1–3.
11. Ореховський В. Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста по евакуації поранених та хворих з передових позицій у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.) / В. Ореховський // Слов'янський вісник : збірник наукових праць. Серія : Історичні та політичні науки. Вип. 12. – Рівне, 2011. – С. 132–136.
12. Ореховський В. Діяльність Російського Червоного Хреста по організації медичної, харчової та санітарно-епідемічної допомоги пораненим військовим у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.) / В. Ореховський // Україна-Європа-Світ : міжнародний збірник наукових праць. Серія : Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 9. – С. 56–65.
13. Ореховський В. О. Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста у 1917–1921 рр. [Електронний доступ] / В. О. Ореховський // Парадигма пізнання: гуманітарні питання. – 2015. – № 1 (4). – Режим доступу : <http://http://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/388/568>.
14. Ореховський В. О. Російське Товариство Червоного Хреста та допомога цивільному населенню в роки Першої світової війни (1914–1918 рр.) [Електронний доступ] / В. О. Ореховський // Парадигма пізнання: гуманітарні питання. – 2014. – №1(1). – Режим доступу : <http://http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/65/73>
15. Ореховський В. О. Російський Червоний Хрест та медико-соціальна реабілітація жертв Першої світової війни [Електронний доступ] / В. О. Ореховський // Парадигма пізнання: гуманітарні питання. – 2015. – № 8 (11). – С. 5–29. – Режим доступу : <http://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/view/657/822>.
16. Оськин М. В. Неизвестные трагедии Первой мировой. Пленные. Дезертиры. Беженцы / М. В. Оськин. – М. : Вече, 2011. – 432 с.
17. Реєнт О. Україна в Першій світовій війні: сучасні науково-методологічні акценти [Електронний доступ] / О. Реєнт // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки. – 2007. – С. 88–103. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/publ/pro_2007_16_1_88.
18. Соколова В. А. Российское общество Красного Креста : 1867–1918 гг. : дис. ... канд. истор. наук : 07.00.02 “Отечественная история” [Електронний доступ] / В. А. Соколова ; С.-Петербург. гос. ун-т. – Санкт-Петербург, 2014. – 302 с. – Режим доступу : https://dissert.spbu.ru/files/dissert2/144/dissert/sokolova_dissertat.pdf.
19. Тітовська Ж. В. Особливості розвитку “сестринського руху” в Російській імперії під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) / Ж. В. Тітовська // Збірник наукових праць Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Серія “Історія та географія”. – Х., 2014. – Вип. 51.
20. Циркуляр Главного Управления Российского Общества Красного Креста. Окружным и Местным Управлениям, Местным Комитетам, Комитетам Общин, Общинам сестер милосердия и Складам Общества. 31 августа 1915 года. № 32. Сбор теплых вещей и белья для нужд Красного Креста [Електронний доступ] // Вестник Красного Креста. – 1915. – № 8 (октябрь). – С. 3330–3331. – Режим доступу : <http://vvmirv.shpl.ru/dokum.html>.
21. Чистяков О. В. Организационное устройство и деятельность Российского Общества Красного Креста в годы Первой мировой войны (1914–1918 гг.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. истор. наук : 07.00.02 “Отечественная история” [Електронний доступ] / О. В. Чистяков ; Московский государственный университет управления. – М., 2009. – 26 с. – Режим доступу : <https://guu.ru/files/referate/chistaykov.pdf>.
22. Шацилло В. К. Первая мировая война 1914–1918. Факты. Документы / В. К. Шацилло. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 480 с.

В статье отражена деятельность организации Красного Креста на территориях Галичины, которые были захвачены русской армией в период Первой мировой войны (1914–1918 гг.). Проанализированы исторические условия работы этой организации, освещены мероприятия осуществлены Красным Крестом для решения проблемы медицинского и гуманитарного обеспечения местного населения, беженцев и российских войск Юго-Западного фронта.

Ключевые слова: Галичина, Красный Крест, Юго-Западный фронт, беженцы, госпитали, этапные лазареты, подвижные лазареты.

The article considers the organization of the Red Cross in the areas of Galicia, who were captured by the Russian army during the First World War (1914-1918). Analyzed the historical conditions of work of the organization, covered the event carried out by the Red Cross to address the medical and humanitarian provision of the local population, refugees and Russian troops of the Southwestern Front.

Keywords: Galicia, Red Cross, South-Western Front, refugees, hospitals, landmark hospitals, mobile hospitals.

УДК 94(477) "1910/1914"

ББК 63.3

Леся Вовк

ТОВАРИСТВО "УЧИТЕЛЬСЬКА ГРОМАДА" В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (30-і рр. ХХ ст.)

Проаналізовано організаційний розвиток та культурно-освітню працю одного з провідних учительських товариств Галичини – "Учительської громади". Відзначено, що в умовах акції пацифікації, що супроводжувалася репресіями над провідними українськими громадсько-політичними, культурно-освітніми діячами, та полонізаційної політики польських урядів у 1930-х рр., члени товариства зуміли мобілізувати значну частину українського вчительства на ґрунті боротьби за свої права та прагненні українських дітей навчатися у школах краю рідною мовою. Акцентовано на значних проблемах, з якими зіткнулося керівництво "Учительської громади" у процесі реалізації основоположних завдань товариства у другій половині 1930-х рр., зокрема відсутності діалогу між провідними національно-культурними організаціями краю та фінансових труднощах. Виокремлено провідних діячів товариства, зазначено основні напрями діяльності "Учительської громади", серед яких – підготовка програм навчання української мови в середніх школах всіх типів.

Ключові слова: "Учительська громада", Галичина, полонізація, учитель, освіта, школа.

Товариство "Учительська громада" належить до провідних культурно-освітніх товариств Галичини 1920-х – 1930-х рр. У його лавах об'єдналися національно-свідомі українські педагоги, зусиллями яких, по-перше, здійснено вагомий внесок у піднесення національно-культурного рівня українців регіону та, по-друге, проведена значна робота щодо "українізації" початкової та середньої освіти в умовах антиукраїнської за духом національної політики Другої Речі Посполитої.

Незважаючи на значні здобутки товариства, діяльність "Учительської громади" в міжвоєнний період ХХ ст. на сьогодні несправедливо залишилася поза увагою українських та польських науковців. У працях М. Барної [1], Г. Білавич та Б. Савчука [2], Н. Кошелевої [11], І. Курляк [12], О. Луківа [13], Б. Ступарика [18], В. Чоповського [19] та ін. вчених у контексті значно ширших проблем фрагментарно висвітлено окремі аспекти досліджуваної проблеми. Джерельну основу статті становлять матеріали періодичної преси, спогади учителів-членів учительських товариств.

Основна мета розвідки – охарактеризувати особливості діяльності "Учительської громади" у 1930-х рр. у контексті суспільно-культурних процесів Другої Речі Посполитої.

Переломним моментом у розвитку товариства стала акція пацифікації (1930 р.), яка привернула увагу польської влади до діяльності товариства та спровокувала хвилю арештів його членів. Напередодні цієї події, 1 лютого 1930 р. відбулися чергові загальні збори "Учительської громади" [5, с. 15]. Їх "отворив" голова товариства В. Радзикович, який попросив присутніх вшанувати хвилиною мовчання померлих упродовж року учителів. П. Сиротюк і Г. Микитей ознайомили членів товариства із новими напрямками діяльності організації, акцентували увагу присутніх на необхідності затвердження нового Статуту, зважаючи на відмову Львівського воєводства затвердити попередню редакцію